

PSYCHOLOGIE VÝCHOVY A VZDĚLÁVÁNÍ

Učitelovy postoje k žákům
Učitelovo očekávání
Školní úspěšnost a neúspěšnost žáků

Učitelovy postoje k žákům

- postoj – hodnotící vztah
 - ▣ viz sociální psychologie
(témata *postoje a atribuce*)
- složka rozumová i citová
- projevuje se jako chování
 - ▣ t.j. tendence reagovat na určité pedagogické situace, skupiny žáků i jednotlivce ustáleným způsobem

Charakteristiky učitelových postojů (Mareš, 1995)

- **výběrovost**
 - *(k různým „objektům“ různé)*
- **orientovanost**
 - *(postoj kladný, záporný a neutrální)*
- **intenzita**
 - *(různá „síla“ – od málo vyhraněného vztahu po nekritickou zaujatost)*
- **obecnost**
 - *(postoj je souhrnem mnoha odpovědí stejného typu)*
- **přenositelnost**
 - *(postoj je přenášen i do jiných situací vnímaných učitelem jako podobné, i když objektivně mohou být zcela jiné)*
- **relativní stálost**
 - *(obtěžně se mění)*

Vznik učitelových postojů

- na základě **bezprostřední interakce**
 - „*ten-co-mne-trefil-houbou-do-obličeje*“
 - „*ta-jejíž-matka-na-mne-řvala*“
- ovlivněny i **osobností učitele**
 - temperament, UPV, vývoj profesní role učitele;
 - syndrom vyhoření atd.
- informacemi od **jiných učitelů**
 - pověst třídy, žáka
- na základě učitelova **postoje k celé třídě**

Vliv na výuku

(např. Pelikán, Helus, 1983 atd.)

- učitelé mají **vyhraněný postoj (+/-) k více než 2/3 svých žáků**
- **distribuce pozornosti (+/-)**
- **hodnocení** – nadhodnocování žáků ke kterým má učitel kladný vztah (hodnocení příčin – atribuce)
- **třídní učitelé znají své žáky lépe** (menší míra atribuční chyby)
- **kladný postoj** učitel snáze zaujímá k žákům blízcím se jeho „ideálu“, nebo jemu samému podobným ;)

Žákovy charakteristiky ovlivňující postoj učitele

- nebezpečí **heuristik** a „psychologizování“
 - ▣ *např. píle jako znak nadání; sečtělost, přizpůsobivost atd.*
- komunikativní dovednosti žáka
 - ▣ důležitější je „jak“ a ne „co“ žák říká;
 - ▣ dívky bývají verbálně zdatnější atp.
- kontext pedagogické situace a školní třídy
 - ▣ výkon nebo chování v porovnání se spolužáky

Typy vyhraněných postojů učitele ve vztahu k žákům

- **výrazně kladný postoj** učitele k určitým žákům
 - **mírně kladný postoj** učitele k určitým žákům
 - **neutrální postoj** učitele k určitým žákům
 - **záporný postoj** učitele k určitým žákům
-
- většina učitelů ovšem žáky vnímá diferencovaně (např. Štech, Viktorová, 1994)
 - *(např. rozdíl v hodnocení méně než 5%)*

Negativní dopady

- převažuje-li v učitelových postojích neobjektivita, zaujetí a nespravedlnost
 - ▣ **narušuje** to celkovou **atmosféru** výuky
 - ▣ **zvyšuje napětí** mezi učitelem a třídou
 - ▣ **narušuje vztahy** mezi žáky ve třídě
 - ▣ **zhoršuje možnosti pedagogické práce ostatních učitelů** (*není to tedy PNJ* ;)*

* „Problém někoho jiného“, D. Adams, Stopařův průvodce...

Učitelovo očekávání

- vychází z postoje k žákovi (třídě)
- „soukromá diagnostická nálepka“ (an. „labeling“)
- kladný i záporný pól:
 - ▣ sebenaplnující se předpovědi (*viz sociální psych.*)
 - ▣ **Pygmalion (Galatea) efekt**
 - (Rosenthal, Jacobsonová; Helus)
 - ▣ **Golem efekt**
 - (častější – Mertin)
 - fáze: (1) snaha (2) rezignace (3) negativní aktivita

Negativní působení očekávání

- u **většiny učitelů malý efekt**
 - ▣ (cca 5% ve výkonu žáků)
- **závažné u učitelů, kteří:**
 - ▣ mají nepřiměřená očekávání u některých žáků
 - ▣ neberou v potaz zpětnou vazbu o nereálnosti svých očekávání
 - ▣ přeceňují nebo podceňují žáka dlouhou dobu
 - ▣ své očekávání systematicky prosazují ve vyučování a dlouhodobě se k žákovi chovají velmi specifickým způsobem
 - ▣ mají výrazné a vyhraněné názory na vlastní činnost a činnost žáků

Dopady zejména na žáky, kteří:

- jsou citliví na učitelovo jednání
 - ▣ zejména u mladších žáků (*Ericson*)
- mají tendenci se poddat nebo přijmout učitelovo očekávání
- svými charakteristikami vybočují z průměru
- liší se od ostatních žáků v míře kontaktu s učitelem
 - ▣ vyhledávají jej nebo se mu vyhýbají

Nutnost reflexe ze strany učitele

- učitelova subjektivní odpovědnost
 - ▣ „kdo může za neúspěch“
(Mareš, Kantorková, Skalská, 1994)
- brát v potaz reálné možnosti žáka a individuální normu
- formativní hodnocení
- pedagogický takt, UPV...

Školní úspěšnost žáka – def.

- Zvládnutí požadavků kladených školou na jednotlivce, které se projevuje v pozitivním **hodnocení žákova prospěchu**.
- Výsledkem je **dosažení vzdělávacích cílů**.
- Není pouze dílem žáka a jeho schopností nebo píce, ale také dílem učitele, resp. **součinností učitele a žáka** a dalších faktorů.
- základem je **školní výkonnost** (objektivně měřitelný školní výkon)
- formu měřitelného výkonu však **nemají** všechny činnosti, kterými žák plní požadavky školy
 - *school success, academic success (školní úspěšnost)*
 - *academic achievement (školní výkon, školní prospěch)*
 - *academic ability (studijní schopnosti),*
 - *academic aptitude (studijní způsobilost),*
 - *academic aspiration (studijní aspirace)*

Otázky pro seminář

- **Co je kritériem hodnocení aktivit žáka?**
- **Co to vlastně znamená dosažení vzdělávacích cílů?**
 - Procento přijatých na další stupeň školy?
 - Dosažení cílů ŠVP?
 - **Klíčové kompetence: Soubor požadavků na vzdělávání zahrnující podstatné vědomosti, dovednosti a schopnosti univerzálně použitelné v běžných životních a pracovních situacích.** Nejsou vázány na jednotlivé předměty, nýbrž mají být rozvíjeny jako součást obecného základu vzdělávání. Jedná se především o komunikativní dovednosti (včetně dobré znalosti cizích jazyků) a uplatňování sociokulturních pravidel komunikace (řečová etiketa), personální a interpersonální dovednosti (např. schopnost pracovat v týmu), schopnost řešit problémové situace, dovednost využívat běžné matematické postupy v praktických situacích, dovednost běžně k práci využívat informační technologie, schopnost a dovednost s informacemi dále pracovat.
 - V RVP jsou klíčové kompetence definovány jako **soubory vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj jedince, jeho aktivní zapojení do společnosti a budoucí uplatnění v životě.**
- **Nebo je to nějak jinak?**

Výkon žáka a jeho souvislosti s cíli školy

- cílem může být:
 - ▣ dosažení individuálně rozdílného maxima dokonalosti u žáků
 - ▣ dosažení pouze relativní dokonalosti vzhledem ke spolužákům

Obr. 20.2 Model klimatu školy (Roesler et al., 1996, s. 416)

Škála žákovského výkonu a hodnocení úspěšnosti

- Celková / dílčí výkonnost
 - ▣ 1 či více předmětů
- Relativně neúspěšní
 - ▣ pracující pod své možnosti
 - ▣ („underachievement“)
 - ▣ tzv. podvýkon
- Optimální výkon
- Relativně úspěšní
 - ▣ pracující nad své možnosti (vůle, píle, snaha)
 - ▣ „overachievement“
 - ▣ tzv. nadvýkon

Školní úspěšnost a **individuální** faktory

- osobnostní charakteristiky
- sociální dovednosti
- jazyková kompetence
- vývojové stádium
- struktura nadání
- kognitivní charakteristiky
- zdravotní potíže
- aktuální psychický stav
- studijní motivace
- studijní styl
- studijní schopnosti
- studijní způsobilost
- studijní aspirace
- (...)

Školní úspěšnost a **sociální** faktory

□ **Rodina**

- rodinná situace
- hodnotová orientace
- jazyková úroveň
- kulturní úroveň
- výchovný styl
- aspirace rodičů
- sourozenci
- (...)

□ **Škola**

- interakce učitele a žáka
- organizace výuky
- fyzikální prostředí
- klima třídy
- klima školy
- vzdálenost od bydliště
- (...)

□ **Kulturní a společenské vlivy**

- obraz úspěchu v komunitě
- média, (...)

Nejčastější souvislosti - témata

- školní výkon, školní schopnosti
- úspěšnost v přijímacím řízení
- studijní motivace
- studijní návyky, autoregulace
- ADHD, SPU
- handicapovaní, nadaní a jejich integrace
- integrace minorit a imigrantů
- evaluace
- sociální klima školní třídy, klima školy
- reformy, ŠVP
- úspěšnost v běžném životě

Rozšiřující literatura

□ **Knihy**

- GAVORA, P. *Akí sú moji žiaci? Pedagogická diagnostika žáka*. Bratislava: Práca, 1999. 121 s. ISBN 80-7094-335-1
- HELUS Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004. 240 stran. ISBN: 80-7178-888-0
- HRABAL, V. *Pedagogicko psychologická diagnostika žáka*. Praha: SPN, 1989. 199 s. ISBN 80-246-0319-5
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-7184-488-8
- SLAVÍK, J. *Hodnocení v současné škole*. Praha : Portál, 1999. ISBN 80-7178-262-9

□ **Internet**

- <http://www.skolaonline.cz/scripts/detail.php?id=4735>
- <http://www.ceskaskola.cz/Slovník/slovník.asp?page=S>
- http://www.ped.muni.cz/wpsy/koh_uv_ped_ps.htm

□ **Ebrary Education**

- ALDERMAN, M. KAY. *Motivation for Achievement : Possibilities for Teaching and Learning*. Lawrence Erlbaum Associates, Incorporated. 2004.
- aj.